

Primljeno: 01.04.2021.
Prihvaćeno: 15.04.2021.

Milena Kvapil¹
Fakultet dramskih umetnosti, Beograd

RAMI: SITKOM U BORBI PROTIV PREOSTALIH TABUA²

UDC 7.097:316.7
316.356.4:7.097
COBISS.SR-ID 41521417
[https://doi.org/
10.18485/fdu_zr.2021.39.6](https://doi.org/10.18485/fdu_zr.2021.39.6)

Apstrakt

Analizom američkog sitkoma Rami (Ramy, 2019) želimo da dokažemo da su igrane serije i dalje izuzetno bitan faktor u iniciranju i pospešivanju društvenog dijaloga (a posredno i promena), na prvom mestu kada se radi o položaju manjinskih i marginalizovanih grupa, kao i dekonstrukciji preostalih društvenih stereotipa i nametnutih normi. Seriju analiziramo sa teorijskih aspekata ideologije i reprezentacije u ekranskim medijima, kao i iz ugla teorije humora, posebno u svetlu aktuelne dominacije političke korektnosti. Dodatno, posmatrajući širi kontekst savremenih generacijski određenih televizijskih serija vezanih za demografsku grupu milenijalaca, pokazaćemo da iako je preovlađujući diskurs okrenut ka ciničnom (pa i nihilističkom) modusu humorističkih sadržaja, ipak je i dalje moguće imati suprotan pristup, zasnovan na empatiji i toplini, koji može da predstavlja potencijalni ključ za umetnički zanimljiva ali ujedno društveno relevantna i uticajna dela u domenu televizijske igrane produkcije narednih godina.

Ključne reči

serije, sitkom, reprezentacija, manjine, muslimani

Televizijske serije trenutno predstavljaju jedan od najbitnijih i najuticajnijih umetničkih formata. Posle višedecenijske borbe za priznavanje ravnopravnosti u odnosu na film, one krajem 20. i početkom 21. veka ne samo da postaju podjednako značajne, već preuzimaju primat kada se radi kako o umetničkom i zanatskom kvalitetu, tako i o uticaju na pop kulturu, ali i širu društvenu realnost. Pišući o geopolitici televizijskih serija, Dominik Mojsi (Dominique Moisi) zapaža da su „serije postale glavna odrednica kulture, a da se najbo-

1 mkvapil@yahoo.com

2 Rad je nastao u okviru predmeta Teorija i praksa sitkoma na 2. godini doktorskih naučnih studija na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, pod mentorstvom profesora N. Romčevića i A. Milovanović.

lji kreatori i scenaristi serija mogu porediti se vrhunskim romansijerima 19. veka kakvi su Balzac (Balzac) ili Dickens (Dickens)” (Mojisi 2016: 10). On čak smatra da su autori serija „ne samo najbolji analitičari savremenog društva već i svojevrsni futurolozi” (isto.).

Jedan od najdugovečnijih kao i najpopularnijih igranih TV formata su sitkomi. *Situacione komedije*, kako su se u početku zvale, nastaju ranih pedesetih godina prošlog veka na američkoj televiziji i predstavljaju naslednike istoimenog žanra radio-drame. Prvim značajnim sitkomom smatra se američka serija *Volim Lusi* (*I love Lucy*, 1951–1957), koja je takođe proistekla iz popularnog radio-programa. Pod sitkomom podrazumevamo *humorističke igrane televizijske serije* dužine od 20 do 24 minuta. Većina sitkoma ima unapred definisan broj likova koji tokom serije ne doživljavaju bitnije promene ili razvoj karaktera (Daković, Milovanović u Eskenazi 2013: 159–160). Sitkomi se obično odigravaju u jednom (ili nekoliko) predefinisanih prostora koji se ponavljaju – najčešće su to porodični dom, radno mesto, škola ili ugostiteljski objekat, mada treba napomenuti da u poslednje vreme u sitkomima sve više nailazimo i na veći broj eksterijera, pa i na epizode koje se dešavaju na putovanjima ili u inostranstvu. Sitkome možemo prepoznati i po efektnim dijaloškim scenama koje su obično napisane po formuli prema kojoj se svaka druga ili treća replika mora završiti duhovitom poentom (*punchline*). Sve je više serija koje se u određenim elementima mogu smatrati sitkomom iako sadrže i neke druge elemente, najčešće žanrovski opisane kao *dramedy* – krossover između komedije i (melo)drame. Takođe, kako zapaža autorka Aleksandra Milovanović, savremeni sitkomi se često kombinuju sa drugim žanrovima kao što su bolničke serije, naučna fantastika, horor ili kriminalistički žanr (Milovanović 2019: 85).

I najraniji sitkomi su se bavili određenim društvenim temama, ali je taj aspekt bio u drugom planu i uglavnom indirektno (možda čak i podsvesno) dopirao do gledalaca. Tek na prelasku šezdesetih u sedamdesete godine 20. veka, naročito zahvaljujući radovima Normana Lira (Norman Lear), *relevantnost* sitkoma počinje da dolazi u prvi plan, što zapravo preslikava stanje u američkom društvu, u kome u to vreme javno počinju da se otvaraju mnoge društvene i političke teme. Razlog za ovo možemo tražiti i u tome da je publika sve više očekivala istinite priče, pa su kreatori serija morali da budu svesni realnosti koja ih okružuje. Autor Džejms Keri (James Cary), pišući o *Svetoj umetnosti šaljenja*, navodi da humor mora biti zasnovan na istini: „Da bi komedija funkcionisala, mora da u svom središtu sadrži jezgro istine” (Cary 2019: 24). Važno je napomenuti da je skoro u svim epohama dramskog tele-

vizijskog stvaralaštva pored angažovanih, bilo i potpuno *društveno neutralnih* sitkoma koji su uprkos tome (ili možda baš zbog toga?) postigli popularnost i komercijalni uspeh.³

Sitkom je odigrao veliku ulogu kada je u pitanju preispitivanje (ili tačnije rečeno rekonstrukcija) društvenih normi, kao i de-tabuizacija. Tema koje su putem sitkoma (i drugih serija) od zabranjenih postale prihvatljive a zatim čak poželjne (ako ne i obavezne) ima mnogo, ali možemo reći da se najviše ističu: problemi rasnih, verskih i etničkih manjina, položaj i uloga žena i redefinisane patrijarhalnog porodičnog normativa, pitanja seksualnih sloboda, kao i problematika LGBTQ+ zajednice.⁴ Referišući na reprezentaciju različitih manjinskih grupa, Eskenazi (Jean-Pierre Esquenazi) naglašava da se „u televizijskim serijama i dalje češće nego drugde, javno prikazuju manjine (što nije ništa novo), čak i kad je za to prerano” (Eskenazi 2013: 113). Možemo reći da među današnjim uspešnim sitkomima (ali i u serijama drugih žanrova), gotovo da nema primera da se nijedna od pomenutih tema ne pojavljuje, ako ne kao noseći, onda barem kao prateći motiv. Autorka Amanda Loc (Amanda Lotz) napominje da je u istoriji američke televizije, komedija predstavljala prvi „narrativni format koji je publici predstavio one delove društva koji ne potpadaju pod homogeni normativ”, navodeći za primer zaposlene žene, LGBTQ+ osobe i ne-belce (Lotz u Dalton, Linder 2009: 139).

Tema rasnih, verskih i etničkih manjina zapravo postoji od samih početaka istorije sitkoma. Jedan od najstarijih sitkoma, serija *Amos i Endi* (*Amos'N'Andy*, 1951–1960) kao glavne junake ima pripadnike afro-američke manjine, dok serija *Goldbergovi* (*The Goldbergs*, 1949–1956) prati doživljaje imigrantske jevrejske porodice. Ove serije su shodno duhu svoga vremena na stereotipan način tretirale specifičnosti života manjina u SAD. Njihov cilj nije bio podizanje svesti i propagiranje tolerancije i uvažavanja, već pre pogodan milje za odigravanje komičnih situacija. U nekim slučajevima to je odlazilo u podsmevanje i uvrede, pa je tako serija *Amos i Endi* povučena iz emitovanja na zahtev udruženja afroameričkih ratnih veterana.⁵ Sledeća faza sitkoma koja nastupa krajem pedesetih i ranih šezdesetih godina dovodi do jasne dominacije tipične američke većinske (*All-American*) bele porodice, dok se predstavnici manjina pojavljuju samo sporadično. Neki autori na period od

3 Primer ekstremno uspešnog društveno neutralnog sitkoma bila bi serija *Prijatelji* (*Friends*, 1994–2004.)

4 Ovo se odnosi prevashodno na američku i britansku TV produkciju. Za druge zemlje bilo bi neophodno proveriti ovu tezu opsežnom analizom lokalnih sitkoma.

5 Napomenimo da su glavne junake ove serije glumili belci ofarbanih lica (zloglasni *blackface* način šminkanja) što je danas naravno potpuno nezamislivo i neprihvatljivo.

1954. do 1967. referišu kao *eru ne-priznavanja* (*Non-recognition Era*) jer je u tih 15 godina zabeležen „najmanji broj crnačkih likova na televiziji, upravo zahvaljujući totalnom odsustvu crnačkih sitkoma” (Coleman, McIlwain i Matthews u Dalton, Linder 2016: 281).

Kraj šezdesetih i početak sedamdesetih donose preokret, koji se nastavlja u osamdesetim i devedesetim, kada se pojavljuju serije u čijem centru su afro-američke porodice i likovi. Najpoznatije su serije *Džulija* (Julia 1968–1971), gde se prvi put susrećemo sa glavnom junakinjom koja izlazi iz stereotipa rasne reprezentacije, zatim najuspešniji afroamerički sitkom svih vremena *Kozbi šou* (*The Cosby Show*, 1984–1992), kao i serija *Princ sa Bel Era* (*The Fresh Prince of Bel Air*, 1990–1996). U serijama takođe počinju sve više da se pojavljuju likovi iz hispano ili azijske zajednice.

Postepena demistifikacija i inkluzija različitih etničkih zajednica se širi i tako dolazimo do 21. veka i možda poslednje velike grupe koja je i dalje predmet tabua – muslimanske zajednice u SAD. Prvi zalivski rat devedesetih godina prošlog veka doveo je do toga da muslimani postanu kolektivno percipirani kao neprijatelji, a situacija se drastično zakomplikovala posle terorističkog napada na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. Ovaj tragičan događaj dovodi do ekstremnog animoziteta prema muslimanima i percepcije čitave zajednice kao potencijalnih terorista koji ugrožavaju samu srž sigurnosti SAD i *američkog načina života*. Američki muslimani postaju stigmatizovani, a njihova reprezentacija u filmskim i TV ostvarenjima uglavnom se svodi na negativce (teroriste i zločince) ili eventualno na žrtve i izbeglice, prikazane u izrazito inferiornom položaju.⁶

Rami – analiza serije

Serija *Rami* (*Ramy*, 2019–2020) predstavlja jedan od retkih sitkoma koji adresira upravo ovu temu i to na vrlo specifičan način. Autori serije su Ari Kačer (Ari Katcher), Rajan Velč (Ryan Welch) i Rami Jusuf (Ramy Youssuf), koji ujedno igra glavnog junaka – Ramija Hasana (Ramy Hassan). Osnovu za scenario čini standap nastup Ramija Jusufa pod nazivom *Osećanja* (*Feelings*, 2019).⁷ Mnogobrojne situacije i likovi koje susrećemo u ovom sitkomu, za-

6 O ovoj temi detaljno piše Pam Nilan u svojoj knjizi *Muslim Youth in the Diaspora – Challenging Extremism Through Popular Culture* (2019) na koju ćemo se referisati u ovom radu.

7 Snimljeni standap *Osećanja* takođe je dostupan na platformi HBO.

čete se u Ramijevim vicevima, tako da ova serija predstavlja i transmedijalni sadržaj, tačnije radi se o hipertekstu čiji hipotekst je pomenuti standap.

„Rami je najpametnija i najmračnija komedija koju – ne gledate”, naslov je jedne kritike (Horton 2020), koja aludira na to da je serija iako izuzetno kvalitetna i nagrađivana⁸ ipak u izvesnoj meri ostala *ispod radara* najšire publike.

Rami Hasan je mladić u kasnim dvadesetim, odrastao u Nju Džersiju, gde i dalje živi sa roditeljima i sestrom. Otac mu je imigrant iz Egipta, dok je majka Palestinka. Mlađa sestra i on su rođeni u Americi. Porodica Hasan je muslimanska, liberalnijeg sekularnog tipa. Pripadaju (nižoj) srednjoj klasi: otac je službenik osiguranja, majka domaćica, sestra studira na lokalnom koledžu, dok sam Rami radi u nedefinisanoj maloj startap kompaniji koja već u prvim epizodama propadne pa Rami ostaje bez posla, da bi se ubrzo zaposlio kao pomoćnik u ujakovoj trgovini draguljima. Pridruženi član porodice Hasan je ujak Nasim (Naseem), trgovac dijamantima i neženja u svojim pedesetim. Krajem prve i tokom druge sezone u priču se uvode i rođaci koji i dalje žive u Egiptu. Oko ove porodice *sa satelitima* dešava se čitav zaplet, u čijem centru je sam Rami i njegova borba kako da (p)ostane dobar musliman u okruženju punom iskušenja i izazova.

Tema porodice – *Hleb i puter* sitkoma

Od samog nastanka sitkoma, porodica je bila nezaobilazna tema i najčešći okvir postavke likova i radnje. Sitkomi pedesetih godina poznati su po *tipičnoj beloj porodici iz predgrađa* koja je predstavljala paradigmu normalnosti i poželjnog (pa čak i obaveznog) društvenog modela.⁹ Sitkomom *Džulija* uvodi se novitet – porodica sa samo jednim roditeljem (*single parent family*). Vremenom sitkomi pored klasičnih, počinju da prate i svojevrsne *izabrane ili veštačke porodice* – grupe kolega koji se okupljaju oko posla,¹⁰ ljude okupljene

8 Najznačajnije su 3 nominacije za nagradu *Emmy*, kao i *Golden Globe* koji je Rami Jusuf osvojio 2020. u kategoriji najboljeg glumca u humorističkoj seriji.

9 Interesantan osvrt na temu ovakvih serija daje film *Pleasantville* (1998), melodramski obojen metanarativ, u kome dvoje tinejdžera iz devedesetih ulaze u seriju iz pedesetih i postaju njeni junaci, postepeno menjajući ostale likove i pomažući im da se izbore za svoju slobodu i ličnu sreću.

10 Primer za to bi bile komične policijske serije kao što je *Odred iz Bruklina* (*Brooklyn Nine Nine*, 2013), politička satira *Potpredsednica* (*Veep*, 2012–2019), ili sitkom o zaposlenima na televiziji *30 Rok* (*30 Rock*, 2006–2013).

prema mestu stanovanja,¹¹ ili jednostavno bliske prijatelje.¹² Početak 21. veka u sitkom uvodi i netradicionalne, često proširene porodice sa gej ili transrodnim članovima,¹³ čime se doprinosi širenju svesti o prihvatanju i normalizaciji različitosti. U slučaju *Ramija*, na scenu se vraća klasična četvoročlana porodica iz predgrađa, čija glavna specifičnost je njihovo etničko poreklo i religija. Porodične uloge korespondiraju sa tradicionalnim shvatanjem – otac je finansijski stub porodice, a majka se brine o kući i već odrasloj ali još uvek nesamostalnoj deci.

Dok u prvoj sezoni imamo mnoštvo tipičnih pa čak i *kliše* porodičnih situacija, druga sezona donosi zanimljiv iskorak i produbljuje likove. Tako otac u svojim pedesetim godinama ostaje bez posla, što ga ne pogađa samo finansijski, već urušava smisao njegovog postojanja – ulogu hranitelja porodice. Strah od gubitka radnog mesta u kapitalističkom društvu i teškoće pronalazjenja zaposlenja u kasnijim godinama (problem izazvan *ejdžizmom*), zanimljiva je i nedovoljno obrađena tema.¹⁴ Majka, koju u početku doživljavam samo kao stub porodice, dobija čitavu epizodu u kojoj otkrivamo da u njoj i dalje postoji potreba da bude prepoznata i ispunjena kao žena, a ne samo kao majka i domaćica. Ona je takođe u centru epizode koja obrađuje pitanje sticanja državljanstva za imigrante¹⁵ u kome se adresira pitanje diktata političke korektnosti u svakodnevnoj komunikaciji, kao i strah i nesnalaženje ljudi iz starijih generacija u novouspostavljenom društvenom normativu. Najzanimljivije produbljivanje lika tiče se ujaka Nasima, gde saznajemo da je uzrok njegove ogorčenosti, verbalne agresije, predrasuda i nazadnosti, zapravo duboka tuga i samoprezir koji oseća jer je skriveni homoseksualac, nesposoban da prihvati sebe, zbog čega je zauvek osuđen na neispunjenost i usamljenost.¹⁶

11 Najpoznatiji su svakako *Prijatelji*, *Vil i Grejs* (*Will and Grace*, 1998–2020) i *Sajnfeld* (*Seinfeld*, 1989–1998) gde su junaci cimeri odnosno komšije.

12 Predstavnice ove postavke bile bi serije *Seks i grad* (*Seks And The City*, 1998–2004) ili *Devojke* (*Girls*, 2012–2017).

13 *Moderna porodica* (*Modern Family*, 2009–2020) ili *Transparent* (2014–2019) su sitkomi u kojima LGBTQ+ pitanja u kontekstu porodice predstavljaju dominantnu temu.

14 Tema traženja i gubljenja posla česta je u sitkomima, ali se obično vezuje za mlade ljude i tretira kao još jedan od životnih izazova. Sredovečni i stariji ljudi koji ostaju bez posla sa malom šansom da ga ponovo nađu i dalje predstavljaju svojevrsan društveni tabu.

15 Svakako pod uticajem kontroverznog antimuslimanskog dekreta *Muslim Ban*, koji je uveo predsednik Donald Trump.

16 Kritičarka magazina *Vulture* K. Van Arendonk smatra da je „Rami najbolji onda kad nije o Ramiju”, ističući značaj epizoda u 2. sezoni u kojima se produbljuju sporedni likovi (Van Arendonk, 2020).

Rastrzanost između religije i stvarnosti: petak je dan za molitve, petak veče je za izlaske¹⁷

Glavni motiv serije je rastrzanost glavnog junaka između želje da bude *dobar musliman* i potreba koje mu nameće njegova mladost, sredina u kojoj je odrastao i društvo u kome pokušava da funkcioniše. Zanimljivo je na ovom mestu osvrnuti se na paralelu sa još jednom od retkih serija koje se bave životom mladih muslimana i Indijaca u SAD, *Gospodar ničega* (*Master of None*, 2015–2017) kreatora i glavnog glumca Aziza Ansarija, u kojoj su takođe u fokusu milenijalci, prva generacija rođena u SAD, čiji su roditelji, doseljenici iz azijskih zemalja u velikoj meri definisani svojim poreklom i tradicijom. U *Gospodaru ničega*, indijsko poreklo je više živopisna pozadina za glavnu temu, a to su romantični i prijateljski odnosi glavnog junaka – njegovi roditelji i rodbina tretiraju se na sličan način kao i prepoznatljive italijanske ili jevrejske mame, hispano rođaci i drugi već stereotipni etnički tipovi. Glavni junak Dev je tipičan *hipster* koji je samo uzgred i Tamil, dok je Rami podjednako musliman i američki milenijalac i na nekompatibilnosti između ta dva životna (idejna, duhovna, ali i praktična) koncepta se bazira glavni narativni tok.

Reprezentacija i autentičnost likova i glumačke podele

Kada govorimo o temi zastupljenosti koja je trenutno veoma aktuelna, *Rami* je specifičan po tome što su angažovani pripadnici zajednica koje predstavljaju. Gotovo svi glumci su autentičnog bliskoistočnog ili muslimanskog porekla: britanski glumac Laith Nakli (ujak Nasim) je sirijskog porekla, izraelsko-arapska glumica Hiam Abas (Hiam Abbass) tumači lik majke, prijatelja Moa igra kuvajtsko-palestinski imigrant, standap komičar Muhamed Amer (Mohammed Amer). Zanimljiva je i gostujuća *kameo* uloga u kojoj se pojavljuje američka porno zvezda i aktivistkinja libanskog porekla Mia Kalifa (Mia Khalifa).

Posebno je zanimljivo angažovanje Stiva Veja (Steve Way),¹⁸ standap komičara i glumca koji ima tešku mišićnu distrofiju i vezan je za kolica. Kao što je već pomenuto da su muslimani u SAD i dalje tabu tema, tako je i zastupljenost osoba sa invaliditetom i dalje prava retkost. Autor Džejms Šulc (James Shul-

17 Replika iz standapa *Emocije Ramija Jusufa*.

18 Više o ovom glumcu na njegovom veb-sajtu: *Steve Way* <https://www.thesteveaway.com/new-page-1>, [Pristupljeno 10. 2. 2020].

tz) označava hendikepirane ljude kao *kategoriju identiteta* na sličan način kao što su to pol, rod ili rasa. On zapaža kako je napredak u reprezentaciji ostalih (manjinskih) grupa vidan, dok sa hendikepiranima to nije slučaj, što dokazuje činjenicom da u sitkomima od pedesetih pa sve do 2014. gotovo da uopšte nije bilo junaka koji su invalidi (Shultz u Dalton, Linder 2016: 295).¹⁹ Osim što ih ima malo, likove sa invaliditetom najčešće tumače zdravi glumci, kao što je slučaj u seriji *Legitimno* (*Legit*, 2013–2014), u kojoj jednog od glavnih junaka koji je distrofičar u kolicima igra glumac koji nema taj zdravstveni problem. Ovakav pristup glumačkoj podeli u poslednje vreme izaziva negativne reakcije i javlja se sve veći pritisak da autori i producenti kad god je to moguće, angažuju glumce (i druge saradnike) koji su pripadnici specifične manjinske ili ugrožene grupe.²⁰

Važno je takođe napomenuti da se ovde ne radi o angažovanju *po ključu* ili ispunjavanju zadatih kvota, već da je uložen dodatni napor da obezbede tim talentovanih profesionalaca čiji dodatni kvalitet predstavlja njihova autentičnost.

Gde su granice humora i da li ih ima?

Zanimljivo je fokusirati se na vrstu i stil humora koji nalazimo u ovoj seriji. Ako su pedesete bile obeležene cenzurom, a osamdesete i devedesete donele ekspanziju (po današnjim merilima) političke nekorektnosti,²¹ danas se susrećemo sa sve većim insistiranjem na kulturi političke korektnosti, što vodi ka preispitivanju granica slobode umetničkog izražavanja ali i samog koncepta humora. Kada se radi o osetljivim temama (kao što su religija, rasa, seksualne manjine, ugrožene grupe), nepisano pravilo je da šale na neku temu mogu (nekažnjeno) da zbijaju samo oni koji su i sami pripadnici te grupe.

19 Autor dalje ističe da je bilo svega par izuzetaka kao što su serija *Malcom u sredini* (*Malcom in the Middle*, 2000–2006), likovi Timi (Timmy) i Džimi (Jimmy) iz *Saut Parka* (*South Park*, 1997), kao i prvi glavni junak sitkoma Geri (Gary) iz serije *The Facts of Life* (1979–1988). Važno je reći da u serijama ne samo da nema likova, već ni zapleta (storylines) vezanih za temu hendikepa (Shultz u Dalton, Linder 2016: 295).

20 Nedavni primer takve kontroverze je film *Muzika* (*Music*, 2020.) mjuzikl koji je napisala i režirala pop pevačica Sia a koji je izazvao brojne negativne komentare s obzirom da je za ulogu glavne junakinje sa autizmom angažovana zdrava (pravilnije rečeno – *neuro-tipična*) glumica i plesačica Medi Zigler (Maddie Sieglar) što je navodno dovelo do netačne reprezentacije neuro-atipičnih osoba.

21 Kao primere izuzetno popularnih i dugovečnih sitkoma koji bi u današnje vreme bili potpuno neprihvatljivi zbog političke nekorektnosti možemo navesti *Rozen* ili *Oženjen sa decom* (*Married with Children*, 1987–1997).

Ukratko, Afroamerikanac sme da koristi notornu *N-word*, gej osoba može da svoje feminizirane prijatelje u šali nazove *pederkama*, a žena sa viškom kilograma sme da iskoristi izraz *debela*.²² Autorka Džudi Karter (Judy Carter) u svojoj *Bibliji komedije* objašnjava to primerom da (crni komičar) „Kris Rok (Chris Rock) može da govori o tome šta ga sve nervira kod Afroamerikanaca i zvučaće odlično, dok ukoliko to uradi belac, doživeće ga kao najgoreg rasistu” (Carter 2001: 72). Ovakva „aproprijacija uvreda” koje su prvobitno korišćene da zastraše određenu grupu, sada zapravo „razoružava napadača” (Tueth 2004: 253). U ovom svetlu Rami i ostali junaci *imaju dozvolu* da se smeju ponašanju vernika u džamiji ili da ironično komentarišu licemerje svojih sunarodnika. Zanimljiv je i motiv kritike (tačnije verbalnog vređanja) jevrejske zajednice, što je prilična tabu tema Holivuda, sa kojim se susrećemo kroz lik ujaka Nasima. Obrt nastaje kada shvatimo da uprkos predrasudama koje ima prema Jevrejima, on zapravo svakodnevno sa njima saraduje, tačnije oni su mu glavni partneri i klijenti u poslovanju. U epizodi u kojoj Nasim šalje Ramija da isporuči skupoceni časovnik jednom ortodoksnom Jevrejину u subotu, koja je sveti dan na koji se ne sme poslovati, zapravo svedočimo (auto)ironičnom osvrtu na licemerje i veliku uzajamnu sličnost tradicionalno suprotstavljenih etničkih/verskih grupa.

Jedan od Ramijevih najboljih prijatelja, jedini koji nije musliman već beli Amerikanac, Ramija redovno zove *terorista*. Ovakva vrsta grubog humora je omogućena kako zbog pozicije onoga koji takve šale pravi – radi se o osobi koja je težak invalid i time sama spada u ugroženu, marginalizovanu grupu, tako i zbog naglašene bliskosti dvojice prijatelja. Njihovim susretom u školskim danima u vreme neposredno posle tragedije 11. septembra zapravo nastaje savez dvojice odbačenih i neuklopljenih dečaka, iako su razlozi za njihovo nepripadanje potpuno različiti. Jačina tog saveza neprilagođenih (*misfits*) ostaje i u njihovim odraslim godinama, što je naročito pokazano u crnohumornoj sekvenci u kojoj Rami pomaže hendikepiranom prijatelju da reši seksualne probleme. Ovaj gorko-smešan momenat, napisan i režiran sa izuzetnom dozom veštine i takta, zapravo je jedini trenutak u kome Rami otkriva nesebičnu i požrtvovanu stranu svoje ličnosti.

22 Spisateljica, rediteljka i glumica Lina Danam (Lena Dunham) odlazi dalje od verbalnog i predstavlja odličan primer rušenja tabua (zlo)upotrebe i objektivizacije golog ženskog tela kao i redefinisanja opšteprihvaćenih normi ženske lepote. Ona u seriji *Devojke* zapravo „eksploatiše” sopstveno obnaženo telo sa viškom kilograma, što je stavlja u istovremenu poziciju umetničkog subjekta i objekta, koju je teško osporiti i kritikovati.

Kada govorimo o granicama humora u filmovima i TV serijama, one praktično više ne postoje. Teško je zamisliti bilo koju temu, osobu, grupu ili pak stil komedije koji se danas univerzalno smatraju nedodirljivim. Naravno, ovo nije pravilo, niti se ovakav način razmišljanja i pristupa može primeniti na sve.²³ Najdalje se otišlo u animiranim humorističkim sadržajima, pre svega animiranim sitkomima *Bivis i Bathed* (*Beavis and Butthead*, 1993–1997), *Simpsonovi* (*The Simpsons*, 1989), *Porodični čovek* (*Family Guy*, 1999) i naročito seriji *Saut Park* (*South Park*, 1997), koja je za preko dve decenije emitovanja praktično srušila sve tabue.²⁴ Jasno je da to ne bi bilo moguće da je u pitanju igrana serija – otklon od realnosti je postignut na prvom mestu animacijom (dvodimenzionalnom, izrazito karikaturnom) a zatim i beskompromisnim satiričnim diskursom autora, koji su seriju lišili svih elemenata melodrame koja inače prožima mnoge sitkome. Formalna i sadržajna dehumanizacija zapravo omogućavaju da se izbrišu granice (estetske i etičke) i da se beskompromisno odlazi *ad absurdum*. Ako govorimo o igranom sadržaju, kao paradigma rušenja mnogih tabua nameću se radovi britanskog komičara Saše Barona Koena (Sacha Baron Cohen), koji kroz nekolicinu svojih alter-ego junaka u filmovima i TV emisijama (*Ali G*, *Borat*, *Bruno*) uspeva da adresira najosetljivije teme na veoma ekstreman način.²⁵

Što se tiče igranih serija, granica je takođe znatno pomešana, delimično i zahvaljujući trenutno aktuelnom diskursu koji u svojoj osnovi ima elemente nihilizma i cinizma. Primer za to mogu biti serije *Devojke* (*Girls*, 2012), *Vreća buva* (*Fleabag*, 2016) ili *Vojvotkinja* (*Dutchess*, 2020), u kojima se preispituju koncepti lepog i dobrog na oštrouman, ali vrlo ciničan način. Osetljive teme kao što su nametnuti standardi ženske lepote, ženska i LGBTQ+ seksualnost,

-
- 23 Ako govorimo o opštoj javnosti, naravno mnoge zajednice ili pojedinci imaju potpuno suprotno mišljenje. Najekstremniji i najdrastičniji primer toga je nekolicina terorističkih napada i ubistava koje su izveli islamski fundamentalisti, navodno uvređeni karikaturama proroka Muhameda u francuskom humorističkom magazinu *Šarli Ebdo* (*Charlie Hebdo*). Na žalost i na našim prostorima svedočili smo nedavno pretnjama pa i upadima desničarskih grupa na izložbe satiričnih stripova i karikatura.
- 24 Jedina ikad cenzurisana epizoda serije *Saut Park* bila je S14E06, u kojoj se pojavljuje Prorok Muhamed, pa je za potrebe emitovanja na network TV stanicama taj deo ekrana bio prekriven crnim. Ovo je jedini ustupak koji su autori Parker i Stoun (Stone) ikad učinili kada je u pitanju sadržaj. Serija se nebrojeno puta našla na udaru kritike a autori su nekoliko puta sudskim putem tuženi za uvredu časti.
- 25 Istini za volju, Saša Baron Koen najdrastičnije ismeva protivnike demokratskog neoliberalnog zapadnog društva kome sam pripada i njegov humor je u tom smislu dosta selektivan. Ako se udubimo u poruke i teme koje obrađuje na primer film *Borat* (u oba svoja nastavka iz 2006. odnosno 2020), njegova pozicija je zapravo prilično politički korektna, ali je modus njegovog humora ekstreman i kontroverzan zbog fizičke i verbalne grubosti likova kao i pseudodokumentarističkog pristupa režiji.

pitanje majčinstva, mentalna oboljenja pa čak i suicid, u ovim serijama se tretiraju kroz prizmu beskompromisnog, često surovog humora. Ove serije nisu dehumanizovane, ali se grčevito opiru svakom pokušaju romantizacije, ulepšavanja ili idealizacije stvarnosti, naprotiv, one insistiraju na *ružnom licu* realnosti, kako u estetskom, tako i u etičkom smislu.

Rami je u tom kontekstu vrlo netipičan primer milenijalske humorističke serije koja umesto cinizma nudi empatiju, a da pri tom ne koristi melodramska sredstva, već se oslanja na često vrlo gorak pa i *crni* humor.

Smeh u seriji ovog tipa zapravo predstavlja neku vrstu *ventila* ili *katarzičnog pražnjenja* što odgovara Frojdovoj (Freud) teoriji humora. Stvari o kojima je teško (ili društveno nepoželjno) *ozbiljno* razgovarati, stavljaju se u komičan kontekst i time se ublažava kontroverza ili otpor. Osetljive teme kao što su incest, seksualne potrebe hendikepiranih lica, gej orijentacija među konzervativnim vernicima, ili pak tema straha od siromaštva i gubitka posla u starijim godinama – sve bi mogle biti predmet teških drama ili tragedija, dok su ovde smeštanjem u komički modus, zapravo lakše prihvatljive za gledaoce i društvo uopšte. Prema Frojdovoj teoriji, u humoru se najčešće srećemo sa temama seksa ili neprijateljstva, jer to su stvari koje društvo želi da suzbije.

Kada slušamo ili pričamo šale koje se tiču seksualnosti ili se podsmevaju nekoj osobi ili grupi, mi premošćujemo sopstvenu autocenzuru i izražavamo potisnuti libido ili neprijateljska osećanja. Energija koja je korišćena da se potisnu te potrebe sada se oslobađa kroz smeh (Morreall 2009: 18).

Islamofobija i moralna panika

Pam Nilan pišući o pojmu *moralne panike* u kontekstu mladih muslimana na Zapadu, objašnjava da do nje dolazi kada se jedna grupa ljudi definiše kao *pretnja društvenim vrednostima*. U društvu se stvara izvesni *melodramski narativ* koji dovodi do obaveze da se prema žrtvama oseća empatija a da zločinci budu prokaženi, dok je svaka kazna ili sankcija koja dolazi od strane *heroja vlasti* opravdana (Nilan 2017: 11). Kada jedna grupa postane predmet ovakve percepcije, veoma teško je tu poziciju promeniti.

Temu života islamskih zajednica u zapadnim društvima ne susrećemo često, posebno ne u humorističkim sadržajima. Britanski dvojac komičara Atif Nawaz (Aatif Nawaz) i Ali Šahalom (Ali Shahalom) izvodi uspešne TV skečeve

pod nazivom *Muzlamik* (*Muzlamic*, 2019),²⁶ u kojima dosta direktnim (*in your face*) humorom adresiraju probleme muslimana u Britaniji – kao što su na primer rasno profilisanje od strane obezbeđenja na aerodromima. Nedavno je veliku pažnju javnosti izazvao francuski film *Slatkice* (*Mignonnes*, 2020, M. Doucore) čija glavna junakinja, jedanaestogodišnja muslimanska devojčica u Parizu, postaje deo plesne trupe koja se bavi provokativnim plesom *tver-kovanjem*.²⁷ Iako je u pitanju potpuno drugi žanr i radi se o drami, možemo naći izvesnu paralelu sa *Ramijem* u smislu rastrzanosti mladih muslimana između porodice i tradicije sa jedne, i modernog zapadnog društva u kome žive sa druge strane. U jednoj sceni mala junakinja Ami, sakrivena ispod vela u džamiji, gleda provokativne muzičke klipove na mobilnom telefonu, što ima izvesni komični efekat i podseća na Ramijeve opaske kako „džamija ne služi za muvanje devojaka”.

Veliki kvalitet serije *Rami* je u tome da borbi protiv islamofobije daje ljudsko lice, kao i da polazi sa stanovišta autorefleksije i samoironije. Rasizam i predrasude sa kojima se muslimani na zapadu susreću ovde se ne predstavlja iz ugla žrtve, već se polazi od unutrašnjih problema same islamske zajednice i pojedinaca u okviru nje, naročito iz ugla mladih ljudi. Rami ukazuje na rasizam ne tako što se žali na rasiste, već tako što preispituje sopstvene predrasude i stereotipe.²⁸

Kroz Ramijeve romantične veze sa devojkama, naglašen je stereotip prema belim ženama sa kojima stupa u odnose jer misli da su slobodnije i ne očekuju vezivanje. Ova pozicija ima veze i sa generacijom koju snažno obeležava potreba za individualizmom koji prerasta u samoživost, sebičnost i kategoričko odbijanje koncepta dugotrajne posvećenosti i obavezivanja. Generacija mladih Amerikanaca kojoj Rami pripada ne želi da se vezuje – vrednosni sistem prethodnih generacija (naročito *bejbi bumera*) u potpunosti se odbacuje – duga veza ili brak, stalni posao ili dugogodišnji kredit radi posedovanja sopstvenog doma, nekada su bili stubovi životnog stila i merilo uspeha a da-

26 Neki od skečeva dostupni su na YouTube kanalu TV stanice BBC 3: <https://www.youtube.com/watch?v=fEhKoeEEgCo> [Pristupljeno 10. 2. 2021].

27 Film je dostupan na platformi Netflix. Zanimljivo je napomenuti da je u SAD pokrenuta inicijativa da se ovaj film zabrani, odnosno ukloni sa platforme zbog navodne zloupotrebe i seksualizacije maloletnica.

28 U intervjuu za *L.A. Times* Rami Jusuf je izjavio: „Nisam hteo da Rami bude kao neka reklama – Kao gle, muslimani su dobri! Mi jesmo nedovoljno zastupljeni, zato bi prvi instinkt bio da kad dobijemo šansu za to, pokažemo ljudima da smo dobri, da delimo iste vrednosti. Ali meni je bilo bitnije da prikazem da svi imamo iste mane. Kako prikazati nekoga na najhumaniji mogući način? Pokažite svima da se i vi sa mukom borite da budete dobri.” (Ali 2020).

nas su potpuno nepoželjni. Kada se radi o braku i potomstvu, Rami je pod velikim pritiskom porodice (ali i svojih vršnjaka prijatelja) da *odrase* što znači da se zaposli, oženi i zasnuje porodicu. On je rastrzan između tih očekivanja i svojih intimnih potreba (neobavezan seks, provod, gledanje pornografije) pa taj problem donekle rešava stereotipnim doživljajem belih devojaka za koje (neopravdano) pretpostavlja da takvim odnosima prilaze površno i neobavezno. Sa druge strane, muslimanske devojke (koje upoznaje planski radi potencijalnog braka) on takođe smešta u stereotip, očekujući od njih da budu *čedne* i orijentisane isključivo ka braku i majčinstvu, što neke od njih vređa i zbog toga ga odbacuju.²⁹

Kraj prve i druga sezona stavljaju Ramija u još težu situaciju, jer je potencijalna *srodna duša* sa kojom stupa u vezu zapravo njegova bliska rođaka, progresivna muslimanka koja i dalje živi u Egiptu. Osim (delimičnog) tabua incesta,³⁰ situaciju dodatno komplikuje upoznavanje sa religioznom devojkom, ćerkom njegovog novopronađenog duhovnika (i ličnog idola), imama lokalne *sufi* džamije. Nesposoban da se odluči između dva životna izbora, on pokušava da napravi kompromis motivisan sebičnošću, što dovodi do toga da biva odbačen kako od obe devojke, tako i od svog duhovnog uzora.³¹ Rami zapravo postaje žrtva samog sebe, svoje rastrzanosti ali i nezrelosti i odbijanja da donosi velike životne odluke. Ipak, on ne lamentira nad komplikovanim životom mlade generacije, već u sebi traži korene problema i ne boji se da tu spoznaju *plati* razočaranjem i izostankom srećnog kraja.³²

Amerika kao centar sveta

Zanimljiv aspekt serije odnosi se na specifični *amerikanocentrizam* (opsesiju stanovnika SAD samima sobom i ignorisanjem ostatka sveta) koji se

29 P. Nilan pominje većitu borbu između *modela arapske device* i *američke/amerikanizovane kurve* koja postoji kako u zajednici, tako i u samim pojedincima, uključujući muslimanske devojke i žene (Nilan 2017: 23).

30 Bitno je reći da incest ovde nije previše ozbiljan problem, jer se očito radi o graničnom slučaju za pripadnike islamske zajednice – u hrišćanskoj kulturi veza između osoba koje su deca rođene braće/sestara ne bi bila uopšte prihvatljiva i imali bismo patološku temu koja verovatno ne bi bila pogodna za sitkom već za neki drugi dramski pristup. Sličan motiv nalazimo i u izraelskoj melodramskoj seriji *Štisel* (Shtisel, 2013.) gde se glavni junak, pripadnik jevrejske ortodoksne zajednice, zaljubljuje u svoju sestru od strica, pri čemu se čini da veću prepreku za njihov brak čini činjenica da je on lošeg finansijskog stanja, nego da su na granici incesta.

31 U ulozi harzimatičnog sufi imama šeika Malika, gostuje oskarovac Maheršala Ali (Mahershala Ali), Afroamerikanac poznat kao aktivan islamski vernik.

32 Kako lepo primećuje kritičar Ben Travers: „Rami je serija koja nije toliko fokusirana na patnju, već na traženje svrhe, bez obzira na to ko je traži ili odakle ona dolazi.” (Travers 2020).

pojavljuje čak i kod onih koji su tek druga generacija, uprkos njihovim dubokim korenima u drugim kulturama. Rami se u Americi oseća kao manjina, ali kada odlazi u posetu svojoj porodici u Kairu, ispostavlja se kao tipični Amerikanac, nesvestan specifičnosti ostatka sveta i nespreman da prihvati realnost koja se razlikuje od njegove izmaštane pastoralne predstave o *autentičnom i jednostavnom muslimanskom životu*. Rami ostatak sveta posmatra iz svog američkog ugla i ne uspeva da razume da ljudi u drugim zemljama imaju sopstvene probleme i teme, koje su njemu potpuno nepoznate. Ramijevi rođaci, obrazovani vršnjaci koji žive u složenoj situaciji u nestabilnoj zemlji (Kairo u periodu *postarapskog proleća*, regresija društva ka diktatu tradicije oličene u šerijatskim zakonima, ekonomski problemi trećeg sveta), žude za onim što je za Ramija podrazumevana datost. Oni za svoju slobodu moraju konstantno da se bore i umorni su od velikih ozbiljnih tema koje potresaju njihovu zemlju, te susret sa Ramijem koji od posete Egiptu očekuje duhovno prosvetljenje i otkrivanje više istine, predstavlja razočarenje za obe strane. Ovakav nivo dubokog uvida i autorefleksije autora (koji jeste rođeni Amerikanac), prilično se retko nalazi u sadržajima koji dolaze iz američke produkcije.

Zaključak

U generacijskom kontekstu, ova serija takođe predstavlja (dobrodošli) izuzetak od preovlađujuće autorske orijentacije ka cinizmu i nihilizmu, čak možemo reći da na organski i autentičan način promovise empatiju, kao i ne samo deklarativnu, već suštinsku toleranciju i otvorenost prema različitostima. Konceptualno i u samoj izvedbi, *Rami* predstavlja delo izuzetne autentičnosti i ukorenjenosti u realan društveno-istorijski *hronotop* i doprinosi razumevanju stvarnosti, ali i ljudske prirode.

Može se polemisati da je stavljanje fokusa na manjinske zajednice stvar svojevrsne mode u američkoj (donekle i evropskoj) produkciji. Svakako je trenutna društvena klima doprinela tome da ovakva serija postigne uspeh, ali jasno je da se u ovom slučaju ne radi o pukom *jahanju na talasu* popularizacije i normalizacije različitosti, već da ona predstavlja iskren i autentičan lični pogled koji odlično korespondira i sa širom publikom.³³ Put rušenja tabua u igranom stvaralaštvu teško da može biti beskompromisni dehumanizovani

33 U intervjuu u tok-šou emisiji *Džimi Kimel Šou (Jimmy Kimmel Show)*, Rami Jusuf se duhovito osvrnuo na činjenicu iz svog detinjstva da je „jedini Arapin junak sa TV uz koga smo mi odraštali bio Aladin“ (*Jimmy Kimmel Show* 2020).

pristup kakav srećemo kod autora Saut Parka. Živi ljudi zahtevaju drugačiji pristup i veću senzitivnost kada se radi o verbalnim i neverbalnim humoriističkim elementima. Sa druge strane, jasno je da postoji potencijalan problem diktata političke korektnosti koji donekle sputava autore i tera ih u autocenzuru, pod pretnjom sve prisutnije kulture poništavanja/ukidanja (*cancel culture*). Izlaz iz toga može biti autentično i suštinsko smejanje samima sebi, kako kao pojedincima, tako i društvenim grupama. Za kraj, čvrsto verujem da britak inteligentni sitkom u kombinaciji sa autentičnom empatijom može biti odlična formula ne samo za komercijalni uspeh, već i za adresiranje postojećih i novih bitnih tema u budućnosti.

Literatura

- Carter, J. (2001) *The Comedy Bible*. Sydney: Currency Press.
- Cary, J. (2019) *The Sacred Art of Joking*. London: Society for Promoting Christian Knowledge.
- Coleman, R, McIlwain D, Matthew J. *The Hidden Truths in Contemporary Black Sitcoms* in J. Dalton M, Linder L. (2016) (ed) *The Sitcom Reader Second Editon: America Re-Viewd, Still Skewed*. Albany: State University of New York pp. 297–294.
- Eskenazi Ž.P. (2013) *Televizijske serije*. Beograd: Clio.
- Lotz A.D. *Segregated Sitcoms: Institutional Causes of Disparity among Black and White Comedy Images and Audiences* in Dalton M, Linder L. (2005) (ed) *The Sitcom Reader: America Viewed and Skewed*. Albany: State University of New York Press pp. 139–150.
- Milovanović, A. (2019) *Ka novim medijima: Transmedijalni narativi između filma i televizije*. Beograd: Fakultet dramskih umetnosti, FCS.
- Mojsi, D. (2016) *Geopolitika televizijskih serija*. Beograd: Clio.
- Morreall, J. (2009) *Comic Relief: A Comprehensive Philosophy of Humor*. London: Willey-Blackewell.
- Nilan, P. (2017) *Muslim Youth in the Diaspora*. London, New York: Routledge.
- Shultz J. *Disability in Sitcoms, A Legit Analysis* In Dalton M, Linder L. (ed.) (2016) *The Sitcom Reader Second Editon: America Re-Viewd, Still Skewed*. Albany: State University of New York pp. 295–304.
- Tueth, M. (2004) *Laughter in the Living Room: Television Comedy and The American Home Audience*. New York: Peter Lang.

Vebografija

- Ali, L. (2020) *Ramy' Season 2 Review: Ramy Youssef's Excellent Hulu Series Outgrows Its Main Character*, Los Angeles Times, dostupno na: <https://www.latimes.com/entertainment/tv/la-et-st-ramy-youssef-hulu-muslim-comedy-20190419-story.html> [Pristupljeno 10. 2. 2021].
- BBC 3 YouTube, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=fEh-KoeEEgCo> [Pristupljeno 10. 2. 2021].
- Horton, A. (2020). *Ramy: the smartest, darkest TV comedy that you're not watching*, The Guardian, dostupno na: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2020/jun/02/ramy-smartest-darkest-tv-comedy-second-season> [Pristupljeno 10. 2. 2021].
- Jimmy Kimmel Show (2020) dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=1X8LlKEC--o>. [Pristupljeno 10. 2. 2021].
- Steve Way (n.d.), dostupno na: <https://www.thesteve-way.com/new-page-1> [Pristupljeno 10. 2. 2020].
- Travers, B. (2020) *Ramy' Season 2 Review: Ramy Youssef's Excellent Hulu Series Outgrows Its Main Character*, Indiewire, dostupno na: <https://www.indiewire.com/2020/05/ramy-season-2-review-hulu-ramy-youssef-1202234136/> [Pristupljeno 10. 2. 2021].
- Van Arendonk, K. (2020) *Ramy Is Best When It's Not About Ramy*, Vulture, dostupno na: <https://www.vulture.com/article/ramy-season-2-hulu-review.html> [Pristupljeno 10. 2. 2021].

RAMY: SITCOM BATTLING THE REMAINING TABOOS

Abstract

Through the analysis of sitcom Ramy (2019), we argue that TV series are still significant agents in initiating and instigating public discussion (consequently leading to changes), especially when it comes to minorities and under-represented groups. Furthermore, they facilitate and advance the processes of deconstructing remaining social stereotypes and imposed norms. Our theoretical approach is based on theories of ideology and representation in cinema, and on the theory of humor, especially regarding the current influence of political correctness. In the wider context of modern TV shows focused on Millennial generation, we will show that even though the dominant discourse is skewed towards cynical, even nihilist type of comedy, it is still possible to choose a different approach, the one based on empathy and kindness. Such an approach can be a potential key for artistically interesting and socially relevant and influential TV series in the future.

Keywords

TV series, sitcom, representation, minorities, Muslims